

**ASK
ØY**

KOMMUNE

Språkstimulering i barnehagen

Veileder

Innhold

1. Forord	2
2. Språksatsning i Askøy kommune	3
3. Fagområde kommunikasjon, språk og tekst	4
4. Barns språkutvikling	6
4.1. Barns språklige utvikling ut fra alder –Tiltak.....	8
5. Språket i hverdagen.....	16
6. Språkgrupper	17
6.1. Forslag til aktiviteter i språkgruppe.....	17
7. Systematisk oppfølging av barns språkutvikling	19
7.1. Observasjon av alle barns språkutvikling	20
7.2. Foreldresamtaler	20
7.3. Kartlegging med TRAS og oppfølgingstiltak	21
7.4. Oppbevaring av og innsyn i språkdokumenter.....	23
8. Å samtale med barn.....	24
8.1. Hverdagssamtalen i barnehagen	24
8.2. Hvorfor er samtaler viktige?	24
8.3. Også hverdagssamtalene kan kreve organisering og tilrettelegging	25
8.4. Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler	25
8.5. Forslag til refleksjonsarbeid i barnehagen	26
9. Teoridel, bakgrunn for vår språksatsning.....	27
9.1. Språklig bevissthet	27
9.2. Språkstimulering	28
9.3. Språklig mangfold	32
9.4. Ordforrådets betydning for leseforståelse.....	34
9.5. Språkvansker	34
9.6. Hvordan språkvansker kommer til uttrykk.....	35
9.7. Forebygging av språkvansker	35
9.8. Overgangen barnehage – skole	36
10. Aktuelle lenker til nettressurser og litteratur:.....	37

1. Forord

Språkveilederen er utarbeidet for å bidra til å samle grunnleggende temaer som hele personalet i barnehagen bør ha kjennskap til. Det er en start og et grunnlag for videre arbeid i egen barnehage.

Språkveilederen tar for seg språkutvikling, arbeid med systematisk oppfølging av barns språkutvikling og språket i hverdagen.

Veilederen er konkret og praksisnær og kan brukes direkte av alle ansatte. Vi håper at veilederen vil bidra til at personalet får bekreftet egen kompetanse og får inspirasjon til å gå mer i dybden, utvide og systematisere eget arbeid.

Språkveilederen er revidert i 2022.

Lykke til med språkarbeidet i din barnehage

2. Språksatsning i Askøy kommune

Å legge til rette for et rikt og stimulerende språkmiljø, og støtte barnas tilegnelse av språk er en av barnehagens kjerneoppgaver. Språk, begrepsforståelse og evne til å kommunisere med andre er en forutsetning for å kunne delta aktivt i et sosialt og kulturelt fellesskap.

Ved hjelp av språk lærer barnet seg å forstå seg selv og omverden. Kommunikasjons- og språkkompetanse er viktig både for barnets liv her og nå og for de mulighetene barnet har i fremtiden. Språklige ferdigheter har mye å si for barnas trivsel og mestring i hverdagen, og barn med god språklig kompetanse vil ha gode forutsetninger for samspill med andre, deltagelse i lek, vennskap og læring.

De siste årene er det viet mye oppmerksomhet på betydningen og sammenhengen med tidlig god språklig kompetanse og senere skoleprestasjoner, da særlig lese- og skriveferdigheter. Kvaliteten på det språklige miljøet barna tilbys i barnehagen er derfor avgjørende for deres videre skoleprestasjoner, og vi må tilstrebe at alle barnehager jobber systematisk med å gi barn et godt språkstimulerende miljø. Dette forutsetter kompetente voksne som har kompetanse om barns språkutvikling, og hvordan de kan tilrettelegge rike og varierte språkmiljøer for alle barn. De voksne må være bevisst på betydningen av språk og tidlig intervensjon, og bevisst sin viktige rolle som språkmodell og tilrettelegger

Mål:

- Styrker språkutviklingen hos barn med norsk som første- og andrespråk
- Arbeid med språk i barnehagen er lystbetont, lekbetont og gir barn en følelse av mestring
- Personalet i våre barnehager har god kompetanse om barns språkutvikling, og er bevisst på betydningen av språk og tidlig intervensjon
- Personalet er bevisst sin viktige rolle som språklig forbilde, og har god kompetanse på hvordan man tilrettelegger for gode og varierte språkmiljøer for alle barn.
- Barnehagene jobber systematisk med språkstimulering, og bruker aktivt observasjon og vurdering for å kunne fange opp barn som trenger ekstra støtte og tiltak i sin språkutvikling

3. Fagområde kommunikasjon, språk og tekst

«Gjennom arbeid med fagområdet skal barnehagen bidra til at barna får utforske og utvikle sin språkforståelse, språkkompetanse og et mangfold av kommunikasjonsformer» (Rammeplan 2017).

Rammeplanen	prosessmål
Barnehagen skal bidra til at barna: opplever spenning og glede ved høytlesing, fortelling, sang og samtale	Barnet: - deltar i samtale med andre, lytter, tar initiativ og svarer, klarer å gjøre seg forstått - deltar i samlek over tid, kan følge sosiale spilleregler som å innrette seg i leken, ta initiativ og videreutvikle den - innehar ulike roller i rollelek - opplever glede og spenning ved høytlesning - viser interesse for bøker og besøk på biblioteket - vil etter hvert kunne holde fast ved en fortelling og fortelle den videre, først med dialogstøtte og så på egenhånd - viser glede og initiativ i sangaktiviteter - lærer etter hvert å bruke datamaskinen til lekeskriving og ulike pedagogiske spill - benytter film til å tilegne seg ny kunnskap - opplever glede ved å se på film i felleskap
videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	- leker med ord og uttrykk - begynner å like vitser og gåter - øker sin interesse for fakta og hvordan ting virker - sorterer i kategorier (eks mat, klær, leker osv.) - kan etter hvert sortere etter form, farge, mengder, plassering og størrelse
bruker sitt språk for å uttrykke følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter.	- møter andre mennesker på en vennlig måte - kjenner mestringsglede og glede over fellesskapet og relasjonen med andre - viser omsorg for andre - har påvirkning på sin egen hverdag ved å uttrykke ønsker og behov - deler tanker og opplevelser med andre - gjør seg forstått, sender og tar imot budskap - forhandler med barn og voksne

Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord	- begynner å kunne beskrive hvordan noe ser ut/er - følger med i høytlesning med bilder, og etter hvert uten bilder - kan etter hvert delta i samtaler om det de har lest og sett på bilder - leker med språket, har humor, kan vitse, spøke og tulle - gleder seg for eksempel over ordspill, tvetydigheter og rim og rytme
utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråkuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese – og skriveaktiviteter.	- begynner å vise forståelse for at ord kan deles opp i ord, stavelser og lyder - kjenner igjen navnet sitt og utvikler evne til å legge merke til enkeltlyder i språket (eks. første lyd i navnet) - har de fleste lydene på plass - deltar i sang- og regelleker - begynner å interessere seg for bokstaver og lekeskriving - begynner å rime på egen hånd - teller til ti - interesserer seg for tidsbegreper som årstider, ukedager, klokka og tidspunkter som har betydning (eks når barne-tv begynner) - teller og sorterer leker og ting i miljøet rundt seg

4. Barns språkutvikling

Språktreet – et hjelpemiddel for å forstå barns språkutvikling

Språkutvikling kan sammenliknes med hvordan et tre vokser. Språket henter sin næring fra sine omgivelser, men språket vokser også ut fra iboende evner og muligheter. Et godt språk må hele tiden fornye og forsterke det grunnleggende samtidig som ny utvikling og vekst kommer til. Treets røtter, stamme, grener og blader påvirkes av hverandre og av omgivelsene.

Språktreet

Bladene representerer språklyder og uttale av ord og setninger

Grenene representerer språkproduksjon som ordforråd og grammatikk

Stammen representerer språklige ferdigheter som språkforståelse og pragmatikk

Røttene representerer det kognitive, sansemessige og følelsesmessige grunnlaget for språket

Bladene – Uttale og språklyder

Bladene på treet viser de enkelte språklydene og hvordan de kombineres til tale. Grenene viser til det barnet uttrykker, og bladene til hvordan man bruker pust, tunge og lepper for å uttale ord (artikulasjon) og hvordan språklydene (fonemene) settes sammen til meningsfulle ord og setninger. Gradvis utvikler barnet bevissthet om den enkelte språklyden (fonembevissthet), som igjen legger et viktig grunnlag for å tilegne seg den alfabetiske koden og alfabetisk skriving og lesing.

Eksempel på støttende aktiviteter: Uttale ord tydelig, slik at barna erfarer et godt forbilde for egen uttale. Lek med rim og regler og ord som er morsomme å uttale, for å styrke barnets fonologiske bevissthet. I samspill med eldre barn, lytt ut første og siste lyd i ord (fonembevissthet). Se i speil når dere sier ulike lyder og snakk om hvordan en former munn, lepper og tunge for å kunne si lydene (artikulatorisk bevissthet).

Grenene - Språkproduksjon, ordforråd og grammatikk.

Grenen på treet viser til mestring av ordforråd og grammatikk. For å kunne fortelle hva en tenker og mener, må en ha et godt ordforråd, beherske bøyningsmønstre og vite hvordan en lager meningsfulle setninger.

Eksempel på støttende aktiviteter: Samtale med barnet om det som opptar barnet, lytte til barnet og gi det tid til å snakke ferdig. Invitere barnet til å delta aktivt i samtaler, fortelle, synge sanger, bruke rim og regler, lese bøker.

Stammen– Språkforståelse

Stammen til treet symboliserer barnets språkforståelse. For å forstå det som sies må en vite hva ordene betyr, og hvordan ords bøyning og rekkefølge i en setning skaper setningsmening. Språkforståelsen er som stammen på treet, helt grunnleggende i utviklingen av et språk. Språkforståelse blir ofte oversett av både foreldre og pedagoger. Det kan være vanskelig å vite hva barn egentlig forstår, særlig fordi de ut fra sammenhengen kan «gjette seg til setningers mening». Språklig bevissthet kan deles inn i

1. Fonologisk bevissthet som er bevissthet om lydene i språket.
2. Morfologisk bevissthet som er bevissthet om hvordan ord lages.
3. Syntaktisk bevissthet som er bevissthet om hvordan ord settes sammen til setninger.
4. Pragmatisk bevissthet som er bevissthet om hvordan språket brukes

Eksempel på støttende aktiviteter: Temaarbeid og prosjektarbeid der de samme ord brukes gjentatte ganger og over en lengre periode (mange repetisjoner og i ulike sammenhenger)

Knytte ord og begreper sammen med barnas erfaringer og opplevelser. (Bruke lange ord, abstrakte ord, «vanskelig og sjeldne ord» ofte og gjentatte ganger. Bidra til et stort ordforråd. Snakke om ord og hva de betyr.

Røttene - Underliggende evner og ferdigheter.

I trets røtter ligger den kraften som gjør at treet kan vokse. Røttene symboliserer de evner og ferdigheter som gir grunnlag for språklig vekst, f.eks evnen til å lytte, oppmerksomhet, hukommelse, motivasjon, symbolforståelse, talemotorikk, syn og hørsel.

Eksempel på støttende aktiviteter: Skap en hverdag som motiverer og engasjerer barna til å delta aktivt i samtaler og fortellinger, og en kultur for at det er bra å stille spørsmål, undre seg over og finne ut mer om det en ikke forstår.

4.1. Barns språklige utvikling ut fra alder –Tiltak

Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
0-1 år	- Nyfødte barn foretrekker menneskers ansikt og stemme, og snur seg etter stemmer ved 3 mnd. alder - Reagerer rytmisk på tale - Barna følger blikkretningen (5mnd) - Finner frem til det den voksne ser på (9 mnd.) - Barns evne til å følge den voksnes blikkretning er godt etablert (12 mnd.) - Flertallet vil følge pekingens retning konsistent - Barnet snur seg etter lyder i 6 mnd. alder - Språket blir viktigere i kommunikasjonssamspillet -er aktivt med, ser, lytter og «snakker» - Situasjonsavhengig forståelse - Mellom 7-12 mnd. forstår barn enkelte ord knyttet til situasjonen og gir respons på eget navn	- Gråter og har kurrelyder - Nærmere 6 mnd. alder babler barnet med flere lyder, <i>b</i>, <i>p</i>- og <i>m</i>- sammen med vokallyder; <i>ba-ba</i>, <i>ma-ma</i>, <i>pa-pa</i> - Lager lyder med språkets intonasjon i 7 mnd. alder, og får det første ordet nært knyttet til situasjonen rundt 1 års alder - Imiterer lyder
Tiltak 0-1 år - Voksne som er tilgjengelig for barnet - Gi barnet trygghet og tillit til sine omgivelser – god tilknytning - Lytte til barna, se hvor de fester blikk og sin oppmerksomhet - Synge, prate mye, babyene liker å lytte til stemmer, rytme - Bekrefte barnas vokale lyder og språk - Svare på pludringer, turtaking. Barnet lager lyd- den voksne svarer på lyden og venter litt, og barnet lager lyd igjen, og slik fortsetter en. - Kommunikativ utveksling, mye bruk av gester, kroppsspråk, mimikk, handlinger, objekter - Lek med utgangspunkt i kroppen, gjennom sanser, rytme og bevegelser som f.eks. borte-titt-titt, gi og ta, ride ranke, og ellers sanger og barnerim som alle er med på å skape glede trygghet og forventning		

Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
1-2 år	- Viser interesse for bøker - Peker på bilder i bøker på oppfordring - Kan følge enkle språklige oppfordringer sammen med kroppsspråk - Peker på kroppsdelar på oppfordring - Følger enkle oppfordringer knyttet til situasjonen (kan jeg få bilen?) - Lytter til lesing og peker på bildet - Forstår enkle verb - Mellom 1,5 og 2 år er det viktigere at barn har god språkforståelse, enn at de snakker mye - Forstår flere ord enn det bruker - Forstår lengre setninger enn de produserer selv	- Tilegner seg flere ord og begynner å kombinere dem rundt 1,5 års alder - Mestrer flere språklyder - Mestrer flere konsonanter, særlig først i ord - Begynner å imitere enkle ord - 1,5 åringer har 20-50 ord og bruker disse til å kommunisere med - Ordspurt når ordforrådet overstiger ca. 50 ord, hvor barnet aktivt spør etter navn på gjenstander - Situasjonsavhengige ett-ords ytringer - Kan forenkle ord og erstatter gjerne den fonologiske uttalen med andre lyder som nedenfor. Dette er en fonologisk strategi og forteller oss at barnet er i utvikling - Fjerner trykksvake stavelser i et flerstavellesord (Banan blir til «nan») - Erstatte konsonantlyder som blir laget i gommen og bakre gom, med lyder som lages i den fremre delen av munnen (Gås blir «dås», katt blir «tatt») - Erstatte en konsonants endestavelse med en vokal (Gaffel blir gaffo) - Å redusere «konsonantpar» til enkel konsonant (klovn blir «kovn»)
Tiltak 1-2 år - Vær tilgjengelig for barnet - Speile barna, og vær oppriktig interessert i hva de har å si - Lytte og sette ord på deres kroppsspråk - Snakke tydelig og konkret med korte setninger til barna og god stemmevariasjon. Vær bevisst taletempo og uttale - Gi tid til turtaking – øve på turtaking		

- Sette ord på det vi ser og gjør **om og om igjen**. Bruk alle rutinesituasjoner og lekesituasjoner aktivt til å snakke om det vi ser og gjør, benevn gjenstander osv.
- Om barna bruker «feil» uttale, så retter vi ikke, men gjentar det de sier på en riktig måte. (Barnet sier f.eks jeg vil ha «nan» og den voksne bekrefter det med «Du vil ha banan».)
- Gi rom for utforsking og undring
- Bruk mye sang, fortelling/dramatisering
- Bruk konkrete, gjør ord og begreper «synlig»
- Knytte lyder og objekter sammen, dyr og dyrelyder
- Pekebøker/Billedbøker tilgjengelig
- Speil – mime, munnmotorikk
- Enkle puslespill som f.eks. knottepuslespill
- Enkle lottospill begynner man så smått med, der samtale er viktig- Magnetspill
- Parallell- lek, å gjøre de samme tingene, og late som lek

Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
2-3 år	- Kan følge to oppfordringer – «hent eplet som ligger på bordet» - Forstår meningsmotsetninger som stor/liten - Interesse for rim og regler - Liker å bli lest for	- Deltar i sangleker, rim og regler - Bruker spørreordet «hva» - Har ord for det meste og begynner å bruke personlige pronomen og preposisjoner - Bruker 3-ord setninger - 3 åringer har ca. 1000 aktive ord - Artikulasjon ved 3 årsalder; vokalene og - <i>m-, p-, b- og h-lyd</i> - Barnet oppdager fortidsmorfemene TE og DE, og bruker de gjerne på nesten alle verb, som blir <i>syngte, jidde, gådde, holdte</i>. Men dette justerer seg underveis - Vanlig at vanskelige lyder som r, sj, skj, t, p, sk, kj uttales feil, sotelade for sjokolade, søre for kjøre

Tiltak

- Få barna til å fortell om noe de er opptatt av – still åpne spørsmål
- Bruk mye rim og regler. Ha som mål at alle barna skal lære noen få rim og regler
- Fortellinger og bøker
- Snakke tydelig og konkret med korte setninger til barna og god stemmevariasjon
- Gi tid til turtaking – øve på turtaking

- Sette ord på det vi ser og gjør om og om igjen. Bruk alle rutinesituasjoner og lekesituasjoner aktivt til å snakke om det vi ser og gjør, benevn gjenstander osv. Om barna bruker «feil» uttale, så retter vi ikke, men gjentar det de sier på en riktig måte. (barnet sier f.eks. jeg vil ha «nan» og den voksne bekrefter det med «Du vil ha banan»)
- Gi rom for utforskning og undring
- Pekebøker/Billedbøker tilgjengelig
- Speil – mime, munnmotorikk
- Enkle puslespill, både knottepuslespill og med brikker
- Begynner så smått med Lottospill, der samtale er viktig – Magnetspill, og andre spill der vi bruker språket og samtaler rundt spillet.
- Munnmotorikk
- Samlinger med språkposer, esker, koffertar med konkrete, eventyrposer, føleposer, bilder, sanger, fortellinger med konkrete- flanellograf
- Leken må være sentral, latesom- og rollelek
- Snakkepakken

Observasjon – det man bør følge med på (TRAS)

- Viser barnet interesse for å leke med andre?
- Ønsker barnet å hjelpe til med ulike gjøremål?
- Tar barnet positiv kontakt med andre?
- Viser barnet behov for å meddele seg på eget initiativ? (eks. mimikk, gester, ord)
- Henvender barnet seg verbalt på eget initiativ?
- Kan barnet være i dialog om noe i kortere tid?
- Kan barnet rette oppmerksomheten mot en oppgave?
- Kan barnet holde oppmerksomheten mot noe i kortere tid?
- Liker barnet å bli lest for?
- Kan barnet peke ut dagligdagse gjenstander?
- Kan barnet følge en instruksjon? Som f.eks. legg bamsen i sengen?
- Kan barnet finne riktig gjenstand ved at verbet nevnes, for eksempel vis meg den vi kan tegne med?
- Uttrykker barnet seg som oftest forståelig?
- Kan barnet uttale ord med *m, n, og p, b, t, d*, eks mamma, nese, pappa, bil, tann, dame?
- Bruker barnet substantiv fra dagliglivet som f.eks. ball, melk, sko, stol?
- Bruker barnet verb fra dagliglivet som f.eks. spise, sove?
- Bruker barnet pronomen som viser til barnet selv? som f.eks. jeg/eg, min, mitt?
- Bruker barnet 2-3 ords setninger?
- Har barnet begynt å stille spørsmål med tonefall/ord? (stigende tonefall eller ved hjelp av ett eller to ord «*mat? spise mat?*»)
- Bruker barnet ytringer der *nei* eller *ikke* forekommer

Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
	- Forstår enkle hv-spørsmål og nektende setninger	- Bruker språket til å uttrykke meninger, ønsker og følelser

3-4 år	- Forstår spørsmål knyttet til daglige erfaringer - Forstår enkle sammenhenger (Hva gjør du når du er sulten?) - Forstår grunnleggende farge-, form, og størrelsesord - Skiller mellom entall og flertall av substantiv - Forstår motsatte analogier - Peker på absurditeter på bilder - Kan følge høytlesing - Forstår og forteller om opplevelser i nåtid og fortid	- Språket blir en viktig del av leken - Leker og tøyser med språket, interessert i rim og regler - Situasjonssuavhengig språk - Bruker noen overbegreper - Forteller hvordan ting blir brukt - Forteller om to opplevelser i riktig rekkefølge - Har ordbøyninger - Kan være i dialog over tid - Setningsoppbygging stor sett riktig - 4 åringen bruker rundt 2000 ord aktivt - Artikulasjon ved 4 års alder; <i>n-, t-, d-, j-, f-, v- og l-lyd</i>
Tiltak - Være gode lyttere- La barna snakke ferdig. Vær en aktiv samtalepart - Snakk i fullstendige setninger, bruk adjektiv, preposisjoner. Stimulere til samtaler utover her og nå situasjoner, fortid og fremtidige hendelser. Utvide samtaler, ta med fakta, sammenligne og reflektere over ulike opplevelser. - Begreper, kategorisering/klassifisering, sortering, over under begreper, farger, størrelse, mengde - Klappe stavelser i navn og ord - Lytteleker – lydlotto - Lekeskrive - Jobbe med fortellinger, sekvenser i en liten historie - Bruke konkrete, språkposer - Tid til samtaler. Bruk av smågrupper for å lage gode muligheter til samtale - Ulike puslespill, samarbeidsspill, lotto, spill med farger, form o.l. for å lære begreper og øke språkforståelse - Navneleker - Klappe og stavelsesleker - Lese bøker, eventyr- samtale om tittel, om emnet, ord og begreper, hva tror vi skjer, hva ville skjedd hvis? hva synes du om? - Rollelek - Delta i daglige gjøremål		
Observasjon – det man bør følge med på (TRAS) - Kan barnet følge regler i lek som blir ledet av voksne? - Klarer barnet å få andre barns positive oppmerksomhet mot noe det selv er opptatt av? - Kan barnet følge instruksjoner ved å imitere andres atferd? - Bruker barnet språket relevant i forhold til situasjonen? - Kan barnet være i dialog over lengre tid?		

- Kan barnet formulerer ønsker, følelser og behov verbalt?
- Kan barnet holde fast på en selvvalgt aktivitet?
- Kan barnet sitte på plassen sin uten å forlate den når det forventes at det skal sitte i ro?
- Kan barnet vente på tur uten å miste oppmerksomheten?
- Kan barnet sortere ting i kategorier? F.eks. klær, møbler, leker
- Forstår barnet uttrykk som inneholder preposisjoner, som f.eks. sett bilen bak, foran ved siden av hesten. Legg boken på bordet, under bordet?
- Forstår barnet minst 3-4 fargenavn?
- Kan barnet uttale ord med k og g riktig / f.eks ku, kake, gutt, tog?
- Bruker barnet lydene s, f, u riktig i begynnelsen av ord. F.eks sol, fugl, vott?
- Kan barnet uttale alle stavelsene i ord, f.eks paraply, elefant?
- Kan barnet bruke flertallsform av substantiv? Som f.eks bil-biler, gutt-gutter?
- Bruker barnet spørreord som hvem, hva, hvor?
- Bruker barnet fortidsbøying av verb? Som f.eks kjøpte, har kjøpt?
- Kan barnet bruke setninger på inntil 4 ord i rett rekkefølge?
- Bruker barnet setninger med preposisjoner som f.eks. i, på under, bak, over?
- Kan barnet binde sammen setninger som f.eks. og, men?

Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
4-5 år	- Forstår det meste som blir sagt - Følger kompliserte oppfordringer - Forstår gradbøying av en del adjektiv - Kan klassifisere begreper (mat, dyr osv.)	- Har ordbøyninger, voksen syntaks (ordenes rekkefølge), og uttaler stort sett språklydene korrekt - Har enkle tidsbegreper - Kan fortelle om egne erfaringer i nåtid og fortid på en forståelig måte - Kan forklare ords mening: «hva er å sove» - Kan rime på egen hånd - 5 åringer kan bruke 4000 ord aktivt - Artikulasjon ved 5 års alder; - k-, g- og ng-lyd (østnorsk r ved 6 års alder) - Noen barn eksperimenterer med skriftspråket - Forteller historier uten billedstøtte - Forteller vitser

	Tiltak - Få barna til å fortell om noe de er opptatt av – still åpne spørsmål - Rim og regler - Bøker, fortellinger og eventyr. Barna lager egne eventyr - Øve på gjenfortelling av bøker, historier - Eventyr, dramatisering - Lære barna og forstå rim og at de kan rime selv. Bruke rimeleker - Rytme og stavelser - bruke stavelse- og rytmeleker - Lyder i ordene- ulike leker som går på første lyd og siste lyd - Pass på å gi flerleddede beskjeder, som f.eks. «Kan du gå på kjøkkenet og hente en skje, som du gir til Nina?» - Bevisstgjøring på hva et ord og en setning er - Lekeskriving, lekelesing, skriveretning. NB Jobbe med blyantgrep - La barna bli kjent med formsiden av språket – ord som kan bety forskjellige ting eks ring, tog, blad. Og lange og korte ord - Lek med tall og bokstaver, skrive bokstaver og tall, skrive navnet sitt - Arbeide med geometriske figurer - Begreper, kategorisering, over/under begreper, farger, tall, form, størrelse, mengde, plassering, - Jobbe med fortellinger, sekvenser i en liten historie - Gåter - Leker, rollelek og regel- leker som Haien kommer, Rødt lys, Alle mine barn kom hjem osv. - «SPRÅKSPRELL», 1 – 2 ganger pr år fra de er 4 år - Bruke «lese og skriveglede, metodehefte forut for skolestart, utarbeidet av fagavdelingen med mange øvelser på auditiv og visuell trening/diskriminasjon, rytme og stavelser, fremlyd og siste lyd, ord og setninger, språkbevissthet m.m. - «Språklek 2» av Ellen Heidi Strand/Carin Rydja- «Stimulerende språkövelser i barnehagen» fra 4-5 år
	Observasjon – det man bør følge med på (TRAS) - Kan barnet delta i samlek med andre over tid? - Deltar barnet i rollelek? - Følger barnet sosiale spilleregler? - Kan barnet fortelle en historie med en viss sammenheng? - Kan barnet gjøre seg forstått og ta mottakers perspektiv? - Kan barnet fortelle gåter og vitser? - Kan barnet hold oppmerksomheten mot noe over lengre tid? - Kan barnet leke uten å forstyrre andre/avbryte andre? - Kan barnet leke eller delta i frie aktiviteter på en adekvat måte? - Forstår barnet gradbøying av adjektiv, som f.eks mindre, kortere, største? - Forstår barnet negasjon i innføyde setninger, som f.eks gi meg den/det som ikke er gul/gult? - Kan barnet fortelle noe om hva ting er (f.eks. hva er en sykkel?)

	- Kan barnet uttale konsonantsammensetninger i ord som f.eks. trapp, klokke, veske, fisk? - Kan barnet uttale <i>s</i> lyden riktig? Kan barnet uttale <i>r</i> lyden riktig? - Bruker barnet fargenavn i relasjon til andre ord? f.eks hvit hest, rødt hjerte? - Har barnet begynt å bruke overbegreper som f.eks. husdyr, ville dyr tamme dyr, sommerklær vinterklær? - Bruker barnet ord for antall, form og størrelse? - Stiller barnet hvorfor og hvordan spørsmål? - Kan barnet bruke setninger som viser til noe som har hendt eller skal hende? - Bruker barnet <i>fordi</i> setninger?	
Alder	Språkforståelse/kommunikasjon	Språkproduksjon
6-8 år	• Forstår abstrakt språk • Følger komplekse instruksjoner • Forstår dobbeltheter (gåter, vitser)	• Samtaler på en ganske «voksen» måte • Stabil mestring av tids- og mengdebegreper • Utvikler skriftspråk, lesing

5. Språket i hverdagen

Språket utvikles gjennom hele livet og foregår gjennom alle sammenhenger gjennom dagen. I den daglige omsorgen, rutinesituasjoner og hverdagsaktiviteter kan den voksne styrke barnas språk og begrepsapparat. De voksne må bruke alle anledninger for samtale, forklaring, undring, assosiering, klassifisering, kategorisering, rim, regler sang og lek. Henviser her for øvrig til kap. 8 om støttende språkstrategier i hverdagssamtaler.

Det forutsetter bevisste voksne som:

- Forteller om det som skal skje i løpet av dagen
- Setter ord på det som skjer her og nå
- Stimulerer barna til å kommunisere ved å vise interesse og stille spørsmål til det barna er opptatt av
- Bruker rutinesituasjoner bevisst i språkopplæringen (På/avkledning, delta i tilberedelse av måltid, ryddesituasjoner, samtaler tilknyttet rutinesituasjoner).
- Er bevisst på at man bruker hele sanseapparatet; syn, hørsel, smak og følelser
- Bruker humor og fremmer latter, bruker vitser og gåter (Ikke ironi)
- Har tilgjengelig bøker og spill tilpasset alder som stimulerer til bruk av ord og begreper
- Forteller historier og eventyr
- Leser bøker, og samtaler og er spørrende til overskrift, ord, handling, slutten, personene, noe som kunne vært annerledes o.s.v.
- Bruker gjenkalling og gjenfortelling på ulike måter og ulike situasjoner. Hva har vi vært med på i dag, hva opplevde vi på turen, hva har vi gjort til nå, hva skal vi skrive i dagboken til foreldrene, hva gjorde vi i går, hva gjorde vi i gruppen, prosjektet vårt, i samlingen osv.? Husk bilder, konkreter her.
- Har samlingsstunder med faste innslag (faste sanger, navne/klappeleker, bevegelsessanger, auditive/visuelle leker, munnmotoriske leker, rimeleker o.l)

6. Språkgrupper

I barnehagen er det viktig å jobbe med språket til alle barna, men noen barn vil gjerne trenge noe mer. Disse barna ønsker vi blir fanget opp via observasjoner og kartlegging. Vi ønsker at de skal få et tilbud om å delta i språkgruppe 2-3 ganger pr. uke for å videreutvikle sine språklige ferdigheter og gi det beste utgangspunkt for en vellykket skolestart. I gruppene har man fokus på begrepstrening, språkforståelse, fonologi, munnmotorikk mm.

I enkelte barnehager har de språkgruppe for de eldste barna, i andre barnehager er det aldersblandede grupper, mens andre har språkgruppe i forhold til barn med spesifikke språkvansker. Antallet barn kan variere fra 5-8 barn i gruppen, men erfaringsmessig bør det ikke være for store grupper. Dette for at alle skal være delaktige.

Det er viktig at personalet har planlagt språkgruppene utfra behov barna har, utfra gitte tema, begreper som skal læres, lyder som skal øves på, og at det brukes materiell som er best egnet til formålet.

6.1. Forslag til aktiviteter i språkgruppe

1. Lesing av bøker

Bøkene er tilpasset barnas modenhet og utvikling, slik at de har mulighet til å forstå innholdet. Den voksne kan tilpasse boka til de barna man har gjennom å forenkle teksten, eller bare se på bildene og fortelle ut fra dem. Det er fint å ha konkrete ved siden av boken. Bruk gjerne bøker hvor barna kjenner seg igjen i innholdet og som derfor blir lettere å forstå. Etter å ha lest kan det være greit å repetere innholdet for å trene barna i å huske detaljer og i det å gjenfortelle.

2. Munnmotorisk trening

- "Vaske huset": bruke tunga i munnen, vaske tak, vegger, vinduer osv.
- Rekke tunge, opp, ned, til siden osv.
- Blåseøvelser. Eks blåse ballong/fjær bortover bordet, blåse såpebobler
- Bruke sugerør

3. Sang, rim og regler

Det er bedre å kunne noen få sanger, rim og regler godt enn mange halvveis. Ha et knippe med sanger og rim og regler de skal lære seg.

- Lære enkle rim og regler, bruke stemmen til å variere, høyt/lavt, lytte etter rimord, klappe stavelser, klappe/trampe hele regler, finne rytmen
- Bruke rimlotto, rimleker
- Synge sanger/bevegelsesanger, navnesanger, ha et fast repertoar som gjentas

4. Bilder

- Tekstskaping til bilder, lage setninger, hva ser vi, hva gjør de, handlingssekvenser

- La barna få et bilde hver som de skal beskrive for de andre, de andre gjetter hva som er på bildet
- Begrepstrening i forhold til hva de ser på bildet
- Kan også bruke gjenstander, la barnet fortelle hvordan tingen ser ut, størrelse, farge, hva brukes det til osv.

5. Spill og språktreningsleker

- Lotto med bilder, begrepstrening
- Lydlotto
- Kims lek
- Lytteliker («Språksprell», «Lese og skriveglede, «Språkleker 1 og 2»)
- Klappeleker, stavelser
- Ord/setninger (Se «Språksprell», «Lese og skriveglede, Språkleker 1 og 2)
- Puslespill.
- Snakkepakken

7. Systematisk oppfølging av barns språkutvikling

Barnehageloven vektlegger at barnehagen skal sikre barn under opplæringspliktig alder et oppvekstmiljø som gir utfordringer som er tilpasset barnets alder og funksjonsnivå. Rammeplan for barnehager gir føringer for språkarbeidet.

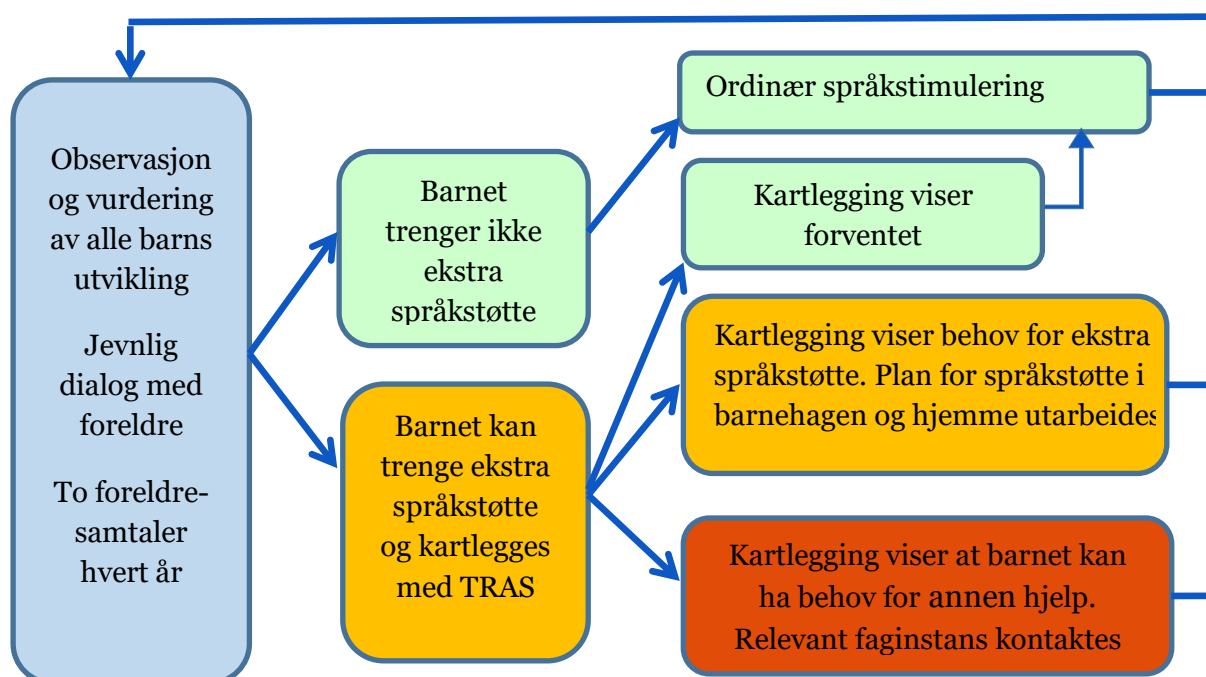
” Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser. (...) Noen barn har sen språkutvikling eller andre språkproblemer. De må få tidlig og god hjelp.” (Rammeplan 2017).

En rekke barn har et annet morsmål enn norsk og lærer norsk som andrespråk i barnehagen. Rammeplanen 2017 sier: «Personalet må oppmuntre barn med to- eller flerspråklig bakgrunn til å være språklig aktive og samtidig hjelpe dem til å få erfaringer som bygger opp deres begrepsforståelse og ordforråd i norsk».

Askøybarnehagene skal sikre at alle barn følges opp i sin språkutvikling, og alle barnehagene skal ha et system for å dokumentere det enkelte barns utvikling og læring. Når personalet oppdager barn som ikke har en forventet språkutvikling, skal personalet sette inn språkstimulerende tiltak med det samme.

I samtale med foreldrene anbefales systematisk observasjon og kartlegging for å finne ut mer om barnets språkferdigheter, og om barnet har behov for ekstra språkstøtte. Tiltak i barnehagen og i hjemmet utarbeides i samarbeid med barnets foreldre.

Modellen under viser barnehagenes systematiske vurdering og oppfølging av barnas språkferdigheter: Videre presenterer vi ulike måter og bruk av ulike verktøy i det systematiske språkarbeidet.

7.1. Observasjon av alle barns språkutvikling

Pedagogisk leder har ansvar for å observere alle barns helhetlige utvikling og trivsel i barnehagen, systematisk gjennom hele året. Observasjon av barns språkutvikling og norskerferdigheter inngår i den ordinære oppfølgingen av alle barnehagebarn. Det danner grunnlag for pedagogens vurdering av hvor hvert barn er kommet i sin språkutvikling, hva hvert barn bør få av videre stimulering og om det kan ha behov for ekstra språkstøtte.

Løpende observasjon, vurdering og dokumentasjon av barnets utvikling kan gjøres på ulike måter og med ulike hjelpemidler. Barnehagen velger aktuell metode for dette arbeidet. Hvilke områder som er mest relevant å observere vil variere med barnets alder og modning.

Områder for observasjon av språkutvikling:

(Hentet fra Udir`s språkveileder «Språk i barnehagen mer enn bare prat»)

- Oppmerksomhet, interesse og initiativ i samspill
- Språkforståelse i hverdagsaktiviteter
- Språklig aktivitetsnivå
- Kommunikasjon i samspill med voksne og barn (verbal og ikke-verbal)
- Deltakelse i samtaler
- Samtalekompetanse
- Språkbruk i ulike typer aktiviteter
- Språkbruk i lek
- Flerspråklige ferdigheter
- Begrepsforståelse
- Fortellerkompetanse

7.2. Foreldresamtaler

Et nært samarbeid med foreldrene er viktig for å støtte barnas språkutvikling. Foreldrene har hovedansvaret for sitt barns oppdragelse og har viktig kunnskap om barnets språkutvikling. Barnehagens vurdering av barnets språkutvikling skal presenteres og diskuteres med foreldrene gjennom hele barnehagetiden.

Det skal avholdes vanligvis to ordinære foreldresamtaler i året for alle barn. Barnets språkutvikling skal være ett av temaene i samtaler. Ved bekymring og forsinket språkutvikling oppfordres det til noen flere samtaler med foreldrene, der barnehage og foreldre samarbeider både om tiltak og oppfølging av barnet og språkutviklingen. I samtaler kan også pedagogen gi tips til foreldre hvordan de kan bidra i sitt barns språkutvikling.

I samarbeid med flerspråklige familier er det viktig å informere om at det primært er barnets norske språk som vurderes og følges opp i barnehagen. Samtidig bør det vektlegges at morsmål er viktig for barnets opplevelse av identitet og mestring, og at det er viktig at foreldrene bruker barnets morsmål. Et godt morsmål kan gjøre det lettere for barnet å lære seg norsk. For at barnehagen skal få et mer helhetlig bilde av

barnets språkferdigheter, bør foreldrene oppfordres til å informere om barnets utvikling på sitt andrespråk. Pedagogisk leder må i forkant av møtet vurdere behov for tolk eller annen hjelp.

I foreldresamtalene bør følgende gjennomgås:

- Hvordan barnehagen arbeider med utvikling av barnets språkutvikling.
- Pedagogens vurdering av barnets språk- og samspillskompetanse: mestring og utfordringer.
- Foreldrenes synspunkter på barnets språkutvikling (på norsk/andre språk barnet kjenner).
- Hva barnehagen kan gjøre
- Hva foreldrene kan bidra med

Hvis pedagogen mener at barnet har behov for ekstra språkstøtte, eller er usikker på dette, skal foreldrene tilbys kartlegging av barnets norskspråklige utvikling med TRAS.

7.3. Kartlegging med TRAS og oppfølgingstiltak

TRAS, tidlig registrering av språk, er en arbeidsmåte for observasjon av språk i daglig samspill. Materialet er utviklet til bruk i barnehager og består av en fagbok, observasjonsskjema og tiltaksperm.

Før barnehagen setter i gang med kartlegging, skal pedagogene ha god kjennskap til TRAS-håndboken som beskriver hvordan verktøyet skal brukes. Det er en forutsetning i videre arbeid at skjemaet blir brukt sammen med TRAS-håndboken.

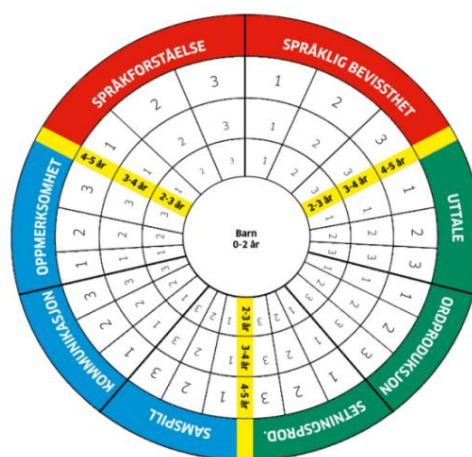
Barnehagen skal gi informasjon om TRAS på foreldremøter, og hvordan barnehagen bruker dette kartleggingsmaterialet. Det skal også stå i barnehagens årsplan.

Kartleggingen skal gjennomføres og tolkes på grunnlag av kontinuerlig observasjon i daglig samspill med barnet. Det er viktig at flere i personalgruppen observerer.

For flerspråklige barn som nettopp har begynt sin norskinnlæring, kan TRAS uten aldersmarkering brukes. Når barnet har kommet et stykke på vei i andrespråkutviklingen, kan TRAS med aldersmarkeringer benyttes.

Pedagogen tolker de resultatene den utfylte TRAS-sirkelen gir og informerer foreldrene i foreldresamtalen. I samarbeid med foreldrene kan pedagogen vurdere å bruke andre verktøy i tillegg til TRAS, eller be om hjelp fra andre faginstanser for å vurdere barnets behov.

Her kan f.eks [kartlegging av begreper og uttale -KBU-skjema](#) brukes før henvisning videre. Dette kartleggingsskjema ligger også i kommunens kvalitetssystem (Compilo).

Foreldrene skal informeres om observasjonsverktøyet TRAS og at det er dette verktøyet barnehagen bruker. Foreldre kan også selv be om kartlegging. De fleste foreldre vil sette pris på at barnehagen bryr seg om barnets språkutvikling, men noen foreldre kan synes det er vanskelig å få høre at barnet kan ha behov for ekstra språkstøtte. Pedagogisk leder må ta hensyn til dette når informasjonen formidles til foreldrene. Det er viktig å formidle at kartleggingen blir gjort for at pedagogen skal finne ut mer om barnets eventuelle behov for ekstra språkstøtte og for at barnehagen skal kunne sette inn riktige tiltak i oppfølgingen av barnet.

Informasjon om barns ferdigheter regnes som sensitive personopplysninger. Det må derfor innhentes skriftlig samtykke fra foreldre før kartlegging (se skjema bak). Pedagogisk leder må sørge for at foreldrene forstår hva samtykket innebærer. Barnets språkutvikling, språkkartlegging og tiltak følges opp i senere foreldresamtaler.

Oppfølgingstiltak

Pedagogen har ansvar for at kartleggingen følges opp med relevante tiltak. Pedagogisk leder avtaler ny foreldresamtale for oppfølging etter språkkartleggingen.

I samtalen skal pedagogisk leder informere foreldrene om hvordan hun/han har tolket resultatene.

Ikke ta med den utfylte sirkelen i foreldresamtalen, fordi det er lett at foreldre henger seg opp i selve utfyllingen og evt. mangler/huller. Skjemaet ses på som et arbeidsdokument på samme måte som andre observasjons-dokumenter/skjemaer. Legg kun frem det en har sett og gi en vurdering av barnets behov for videre oppfølging:

a) Barnet har ikke behov for ekstra språkstøtte:

Barnet får ordinær språkstimulering. Språkutviklingen observeres videre som beskrevet tidligere.

b) Barnet har behov for ekstra språkstøtte:

En tiltaksplan for ekstra språkstøtte utarbeides i samarbeid med foreldrene.

Planen beskriver tiltak i barnehagen og hva foreldrene kan gjøre og jobbe med hjemme. Personalet på barnets avdeling som arbeider med barna gjøres kjent med tiltakene. Pedagogisk leder arbeider, observerer og stimulerer barnets språkutvikling kontinuerlig, vurderer om igangsatte tiltak har hjulpet barnet og informerer foreldrene underveis. Sammen med foreldrene diskuteres behov for eventuelt nye og/eller endrede tiltak. TRAS-boken brukes som en støtte i dette arbeidet.

Barnet kan ha behov for annen hjelp og henvises til ny vurdering av relevant faginstans. Ved ytterligere bekymring for barnets språkutvikling skal henvisning til relevant faginstans vurderes sammen med foreldre i tråd med kommunens henvisningsrutiner. En slik henvisning krever eget samtykke.

Aktuelle instanser å bruke:

- Bruk av barnehagens ressursteam
- Lavterskel tilbud språk og atferd, logopedi (Pedagogiske støttetjenester, PST)
- PPT

7.4. Oppbevaring av og innsyn i språkdokumenter

Informasjon om enkeltbarns språkferdigheter er personsensitive opplysninger og skal sikres i samsvar med personopplysningsloven og forvaltningsloven.

Hvis opplysninger nedtegnes elektronisk skal maskinen være plassert i et låst rom, og opplysningene må være beskyttet med passord og tidsinnstilt utlogging.

Opplysninger på papir beskyttes av lås slik at ikke andre enn de som er berettiget til å se opplysningene, har tilgang. Opplysningene skal kun være tilgjengelig for ansatte i barnehagen som har behov for dette i sitt arbeid tilknyttet barnet.

Foreldre har til enhver tid rett til innsyn i dokumenter som er arkivert om barnet i barnehagen og bør få kopi av disse. Det gjelder imidlertid ikke pedagogens notater til eget arbeid, for eksempel observasjonsnotater.

Notater må skrives slik at det ikke fremgår hvilket barn notatet gjelder. Kun eier av notatet skal kunne identifisere barnet ut fra teksten i tilfelle notatet kommer på avveie.

Hvis samtykket trekkes tilbake av foreldrene, må det gjøres skriftlig. Dersom dokumenter sendes til andre instanser, kreves eget samtykke.

Aktuelle saksdokumenter oppbevares i henhold til arkivlovens bestemmelser. De kommunale barnehagene følger Askøy kommunes arkivinstruks.

8. Å samtale med barn

«Et godt språkmiljø i barnehagen legger til rette for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for egne tanker og for å uttrykke egne meninger og følelser» (Rammeplan 2017).

Barn lærer gjennom lek og hverdagssituasjoner og i voksenstyrte aktiviteter. For språkutviklingen innebærer dette at alle barn skal oppleve kvalitet i det daglige samspillet med voksne og barn. Samvær, samtaler og deling av rike opplevelser er den viktigste ressursen i barnehagen når det gjelder språkmiljø og språkstimulering. Personalet må vite at de selv er svært viktige språklige modeller for barna.

8.1. Hverdagssamtalen i barnehagen

Gjennom barnehagedagen snakker barn og voksne sammen om det som opptar barna i ulike hverdagssituasjoner. En samtale er en språklig samhandling som finner sted når to eller flere deltakere har de samme sanselige eller mentale fokus, og de snakker sammen om det de ser, hører, berører eller tenker på. Samtaler om ulike tema som oppstår spontant i aktiviteter og situasjoner som ikke er planlagt på forhånd, blir kalt hverdagssamtaler.

Voksne vil gjennom sin samtalekultur med barn skape grunnlag for barns læring. Det er et mål at personalet bevisstgjør seg selv hvordan de samtaler med barn i ulike hverdagssammenheng og hva de samtaler om. I de fleste hverdagssamtaler rundt barns personlige erfaringer vil det være av stor betydning for barns læring generelt at voksne tar imot barns undringer og utforskning av tema som opptar dem. Voksne er viktige støttespillere i barns læring om at de har en stemme, og kan ha egne synspunkter og meninger som andre synes det er verdt å lytte til og diskutere. Slike læringserfaringer foregår gjennom hele barndommen og vil være grunnleggende for utvikling av demokratiske innstillinger inn i det voksne livet.

Barns læring av språk foregår i samtalene i barnehagen og i alle barnehagens aktiviteter.

8.2. Hvorfor er samtaler viktige?

Samtaler er betydningsfulle språklæringssituasjoner fordi når barn vil snakke med andre, må de finne ord som dekker det de vil formidle. De må også klare å formulere innholdet i en forståelig rekkefølge, en ytring, som andre kan forstå. Erfaringer med å sette ord på det man ser eller hører her-og-nå, og etter hvert også det man har i tankene, utgjør en sentral del i barns språklæring. Forskning viser at barns språktilegnelse er avhengig av hvor mange ord og setninger barn selv bruker. Videre at barn lærer mindre språk når det snakkes om tema voksne ønsker å snakke om, og at barn lærer mer språk når de er engasjert i det de snakkes om.

Hverdagssamtaler mellom barn og voksne i barnehagen kan kreve mye av personalets oppmerksomhet og lytteferdigheter. Samtaler med barn i store grupper er ofte vanskelig fordi mange gjerne vil snakke, og en god del barn trenger tid for å finne de ordene som dekker det de vil si, eller for å svare på spørsmål. Hverdagslivet i

barnehagen byr heldigvis på flere situasjoner som er ypperlig egnet for hverdagssamtaler i mindre grupper.

8.3. Også hverdagssamtalene kan kreve organisering og tilrettelegging

Å delta i samtaler krever oppmerksomhet og mental tilstedeværelse. Uro, dårlig tilpassede lokaler og travelhet kan redusere kvaliteten på samtalene. Om det er mulig, kan det derfor være lurt å gå til et grupperom evt. skjermet sted eller konsentrere seg om noen barn av gangen. Det er i tillegg viktig å redusere bakgrunnsstøy i størst mulig grad. I en travel hverdag handler det også om bevissthet og prioritering. Å bruke noe av den dyrebare tiden til nettopp språkstimulerende samtaler er hensiktsmessig bruk av ressurser. Noen barn, for eksempel barn med taleflytvansker, har særlig behov for god tid og anledning til å ytre seg på sin egen måte og i sitt eget tempo.

8.4. Støttende språkstrategier i hverdagssamtaler

I løpet av barnehagehverdagen er det uendelige mange samtaler mellom barn– voksen og barn– barn. For at samtalene skal være lærerikt og språkutviklende må den voksne være bevisst sin rolle. Støttende språkstrategier er et hjelpemiddel til bruk i alle hverdags-situasjoner. Når personalet er oppmerksom på hvordan vi snakker med barna og hvordan barna snakker til hverandre, skapes et solid fundament for et godt språkmiljø.

Følg barnets interesse

Når et barn er opptatt av prinsesser, Spiderman, traktorer eller en mariehøne det akkurat har fått øye på, vil barnet gjerne snakke om dette. Ved å følge barnets interesse kan personalet utvide og utvikle innholdet i samtalen. Fra det konkrete kan vi bevege oss over i det mer abstrakte slik at barnet får utvidet ordforrådet, erfaringsverden og evnen til å kategorisere.

Still åpne spørsmål

Bruk spørsmål som ikke kan besvares med ja eller nei. Åpne spørsmål innledes ofte med hvem, hva og hvor.

Vent på barnets svar

Gi barnet tid til å svare. Barna kan bruke tid på å finne ord eller de trenger tid til å skjønne spørsmålet. Når barnet får tid til å svare, og selv konstruerer setninger, skjer det en læringsprosess. Barnet opplever tillit og får tro på at det mestrer språklige utfordringer.

Fortolk og utvid det som barnet sier

Det kan være nødvendig å hjelpe barnet med å finne riktige ord og uttrykk slik at barnet blir forstått.

Hjelp barnet med å sette ord på ting

Gjenta det samme ordet mange ganger og bruk det på forskjellige måter slik at barnet lærer ordets forskjellige betydninger. Når vi setter ord på ting tilegner barnet seg nye ord og begreper.

Forklar ord som barnet ikke kjenner på forhånd

Barn trenger å få forklart nye ord og begreper. Snakk med barnet om enkeltord for å forsikre deg om at barnet forstår hva ordet betyr.

Relater til noe som barnet kjenner

Bruk barnets erfaringer og kunnskap i samtalen.

Utnytt den språklige kompetansen barnet allerede har

Støtt barnet i å lage små fortellinger hvor barnet bruker egne erfaringer. Det kan være historier om barnet selv eller fantasihistorier. Vi kan støtte barnets fortellerlyst ved å lytte og stille undrende spørsmål.

Påpek ikke barnets feil direkte

Gjenta det barnet har sagt på en riktig måte.

Lek med språket når det er mulig

Lek med språket slik at det blir moro å lære nye ord og setninger. Barnet oppfatter fort nye muligheter og det utfordres når språket blir brukt på en overraskende måte.

8.5. Forslag til refleksjonsarbeid i barnehagen

Hvordan utvikle en samtalepraksis der barna inviteres til å fortelle, beskrive og reflektere, og som støtter barns deltakelse og medvirkning i egne læreprosesser og eget liv?

Kartlegge kompetanse – og samtalekultur i egen barnehage. Hvor er vi? Hvordan tenker vi om hvordan vi samtaler med barn? Hva tenker barna om hvordan vi samtaler med dem?

«Studie av førskolelæreres samtaleaktivitet og barns taushet», fant at voksne snakker mye og barn lite når de samtaler med hverandre (Hayes & Matusov). Hva kan dette komme av?

Ha oppmerksomhet mot mening – hva prøver barnet å fortelle deg?

9. Teoridel, bakgrunn for vår språksatsning

Gode språklige ferdigheter i barnehagealder er avgjørende både for barnas liv her og nå og for seinere læring og sosial mestring. For å kunne gi barna best mulige forutsetninger til å utvikle språket sitt, må barnehagelærere ha gode kunnskaper om språkutviklingen og om hva som fremmer den best.

9.1. Språklig bevissthet

Språklig bevissthet er evnen til å kunne håndtere talespråket frigjort fra språkets kommunikative funksjon. Det betyr at barnet er i stand til å reflektere over forhold som kan vedrøre språklig mening, form eller struktur i språket. Språkets betydningsinnhold er det sentrale ved kommunikasjon (bruken av språket), også når det gjelder lesing. Barnets allmenne språkbruk er derfor også av betydning når barnet skal lære å lese.

At barnet er språklig bevisst betyr at barnet klarer å se bort fra hva ordet betyr og i stedet kunne se på ordenes struktur, hvordan ordene høres ut, være oppmerksom på ordenes form og lydside.

I Norge er det programmet som Frost og Lønnegaards utviklet i Bornholmprosjektet som har hatt stor betydning for den stimuleringen som i dag finner sted i barnehager og tidlig skolealder. I programmet finner man språkleker som er delt i følgende nivåer og følger en viktig rekkefølge i barns språkutvikling:

1. Regler
2. Rim
3. Setning
4. Ord
5. Stavelser
6. Enkeltlyder

Arbeid med språkleker skal ikke holdes borte fra bokstaver, ord og tekst. Alle steder hvor det er naturlig å koble skriftspråket til aktivitetene, kan dette gjøres. Dette gjøres ikke med det formål å lære barna å lese der og da, men for konkret å demonstrere sammenhengen mellom tale- og skriftspråket slik at barna forstår det skriftspråklige prinsippet: Til hver lyd i talen svarer en bokstav (eller en bestemt kombinasjon av bokstaver, for eksempel skj-), et symbol for lyden. Hovedfokuset i arbeid med språkleker er å stimulere barnas språklige bevissthet, men noen barn vil likevel gjennom dette arbeidet starte deres leseutvikling. (Lesesenteret)

9.2. Språkstimulering

God språkstimulering er en viktig del av alt arbeid med barn og unge. De ansatte har ansvar for å invitere alle barn og unge med i språklige aktiviteter. Du og de andre ansatte må legge til rette for at alle får varierte og gode erfaringer med å ta språket i bruk.

Barn utvikler språk i samspill med andre, og det er fem aktiviteter som har vist seg å være spesielt gunstige for barns språkutvikling; gode samtaler – rim/regler /dikt/ sang – fortelling/høytlesing – lek – utforsking av skriftspråket.

Gode samtaler

En god samtale forgår hvor som helst, når som helst og kan dreie seg om hva som helst. Det er hverdagssamtalen, f.eks. eks rundt måltidet, i lek eller ved påkledning, som er den vanligste og viktigste samtalen. Det er viktig at personalet i barnehagen prioriterer samtaler med barna og ikke med hverandre. Alle i personalet må være bevisst på hvordan man ordlegger seg som voksen, fordi det i så stor grad påvirker barnas språkutvikling. Gjennom å være deltakere i en rekke samtaler, med voksne og andre barn, tilegner barna seg samtalekompetanse.

Les mer om å samtale med barn under kapittel 8.

Rim, regler, dikt og sang

Bruk av rim, regler, dikt og sang er positivt for alle barns språkutvikling, også fordi man gjerne bruker de samme tekstene om og om igjen. Regler og sang kan være en «snarvei» inn i språket, også for de tospråklige barna. De kan være med i sang, og de kan være med og si regler, og de kan få med seg hovedinnholdet uten nødvendigvis å forstå alle ordene. Noen regler er dessuten bygd opp over «tulleord», og da er det ikke viktig hva ordene betyr.

Rim og regler likestiller barn i glede over ord, rytme og bevegelse – alle kan være med. Rim, rytme, bevegelse, klang og lydmalende ord kan gi oss sanseinntrykk og estetiske opplevelser. Språket kan oppleves som noe rart, interessant, vakkert eller stygt. Språklige bilde kan skape slike opplevelser, når ikke-menneskelige fenomener blir tillagt menneskelige egenskaper.

I formidlingen av rim, regler og dikt er det viktig å legge vekt på framføringen, uttalen av ordene. En god muntlig formidler er tydelig og engasjert. De fleste barnedikt og regler er korte og lette å lære utenat. Jo mer de voksne klarer å frigjøre seg fra teksten, jo bedre kan han/hun konsentrere seg om barna og sin egen formidling. Ikke alle voksne kjenner seg like trygge på å formidle, men ved oppmuntring og konstruktiv tilbakemelding kan alle bli gode.

Gjentakelse er viktig med tanke på dikt og språklek, man kan ikke vente at man sikrer interesse hos barna ved første forsøk. Det kan også være en utfordring å finne tekster med spennende språklige kvaliteter – bokstavrim, enderim og språklige bilder.

For å sikre progresjon må en se etter mer tradisjonelle enderim. Den estetiske siden ved språket er grunnleggende. Språket kan sanses og nytes, og det er materiale for lek. Gjennom rim og reglene utforsker barna språkets form side, hvordan språket er bygd opp av lyder, ord og setninger. Bevissthet om lydene i språket er avgjørende for barn som skal «knekke» skriftkoden og lære seg sammenhengen mellom bokstaver og språklyd. Rim handler om at lyden av ord likner på hverandre, og egner seg derfor godt til å utforske språkets lyder. Bil rimer på pil fordi ordene ender likt. Men for å sikre videre utvikling av språklig bevissthet er det også viktig å gjøre barna oppmerksomme på bokstavrimet (alliterasjon). Da lytter man etter ord som starter med den samme lyden (framlyd). Dette med å bli bevisst på språkets form side er en viktig del av språkutviklingen, som også påvirker barnets senere lese- og skriveferdigheter.

Kalle Lang - Fikk en gang
Høre på en vakker sang
Ding - dang - ding - dang
Ut med deg for denne gang

Pappa liker kaker
Mamma liker brød
Pappa liker kulde
Og mamma hater snø
Pappa vil ha puddel
Men mamma sier nei!
De liker aldri samme ting,
Men begge liker meg!!

Sjo bang, sjokolademann
Sengen full av lopper
Vi kan ikke fange dem,
Slik som de hopper

Fortelling og høytlesing

Gjennom bøker tilegner barn seg kunnskap og erfaringer, men ikke uten videre. De voksne rundt barna er viktige modeller. Ved at voksne leser og engasjerer seg i det boka handler om, lærer barna engasjement og refleksjon. Ved å bruke bilder og overskrifter, og samtale rundt hva boka kan handle om, hva vet vi om temaet fra før, lærer barna seg at man skal koble på forkunnskapene ved lesing. Dette er avgjørende for forståelsen til barna når de senere skal lese selv og forstå det de leser. Det å lære seg å koble på forkunnskapen, er avgjørende for om man får med seg det som man leser selv eller andre leser for en. Det å kunne forestille seg hva som kommer i teksten, er også en god egenskap å ha med seg i lesingen. (Tospråklige barn bør først få møte fortellingen på førstespråket, da blir det lettere å følge med på den norske opplesningen.) Dersom ingen i barnehagen kan lese språket, kan familiene låne med bøker hjem. En del norske folkeeventyr er oversatt til andre språk, og de finnes også som lydbøker. Man kan også finne historier og eventyr på flere språk på <https://morsmal.no/>

Barnelitteraturen tilbyr barn erfaringer med språk som er mer komplekst enn deres eget muntlige språk. Rike erfaringer med høytlesing er derfor med og utvikler barnas ordforråd. Barnebøker hjelper også barna med å tilegne seg språk som gjør dem i stand til å sette ord på egne erfaringer og følelser. Skal barna lære noe av ordene, og forstå begrepene man møter i de ulike bøkene, forutsetter det at de voksne som leser, stopper opp underveis, forklarer, spør og undrer seg sammen med barna, over det språket man møter i bøkene.

De voksne må lære barna at bøkene ofte handler om noe som har overføringsverdi til våre egne liv, det må knyttes til noe barna har erfaring med. På den måten blir den nye kunnskapen, inkludert i den kunnskapen barna har fra før (Piagets skjemateori), vi bygger opp barnas begrepssystem.

Mange barn kommer fra hjem der det blir lest og fortalt mye, men ikke alle. Det å bli lest for er en viktig ressurs for barnets språkutvikling, og senere lese- og skriveutvikling. Barnehagen skal sikre at alle barna får oppleve høytlesning, fortelling og sang. Mange barn ber selv om å bli lest for, men ikke alle. Personalet i barnehagen må ta initiativ og strukturere det pedagogiske arbeidet slik at alle blir inkludert i samlingsstunder og lesegrupper, inne og ute. Spesielt viktig er det å motivere barn som ikke selv tar initiativ til leseaktiviteter, fordi man kan se en sammenheng mellom lite leseerfaring, dårlig utviklet språk, manglende interesse for lesing og dårlige leseferdigheter. Det å lykkes med lesing i barnehagen er avhengig av et motivert personale. God høytlesing er en kompetanse som kan øves opp, gjerne i ei personalgruppe. Man skal velge de rette bøkene, og man skal formidle dem godt ved å f. eks bruke konkrete og variasjon i stemmeleie.

Lek

Lek er livsutfoldelse og glede og et mål i seg selv. Samtidig er leken den viktigste læringsarenaen for barn – på alle livsområder. Ulike former for lek stimulerer ulike sider ved språkutviklingen, og det blir derfor viktig at barna møter variert lek.

De yngste barna kommuniserer mye med kroppsspråket i leken. Kunnskap de tilegner seg her, vil de dra nytte av senere i muntlig kommunikasjon, der de må være oppmerksomme på og forstå kroppsspråket til andre mennesker. Barn snakker mye med seg selv når de leker (egosentrisk tale), sier hva de gjør og tenker, og på den måten planlegger og styrer de sine egne handlinger. Når barna kommer i sjuårsalderen, trenger de ikke lenger å si høyt hva de tenker.

I all aktivitet der barn bygger, lager og former ulike typer materiale, gjør de noen grunnleggende erfaringer som har svært mye å si for språkutviklingen, nærmere bestemt utviklingen av en rekke grunnleggende begreper. Gjennom lek der barna tar i bruk ulikt materiale som f.eks. sand, kongler, skjell, steiner, pinner, strå, kitt, garn, silkepapir, filt, papp, gjør de grunnleggende erfaringer med tall og mengde, størrelse, lengde, farge, vekt og kvaliteter som hard, myk, seig, sprø, ru, glatt osv. Materialet gir barna et grunnlag for å klassifisere og ordne ting etter en bestemt egenskap, for eksempel størrelse eller vekt. Det er viktig at de voksne samtaler med barna om det de lager og leker, slik at de får ord for de egenskapene de har festet seg ved.

Regellek vil si alle slags spill og leker der man følger bestemte regler. Språket regulerer fellesskapet i leken, både gjennom forklaringer på forhånd av hva som gjelder eller er lov, og gjennom noen få, faste ytringer som blir gjentatt mange ganger (som «din tur – min tur»). Det er et viktig steg i barns sosiale utvikling at de greier å innordne seg reglene som gjelder i slik lek. For barn som er i ferd med å lære seg norsk, kan regellek være inngangsbilletten til et leke-fellesskap med de andre barna. Personalet kan lære dem reglene og de få språklige ytringene som treng, slik at de kan være med.

I rollelek gjelder spesielle språkkoder eller lekesignaler. Når barna snakker om rollene og handlingen i leken (hvem de «er», og hva de skal gjøre), bruker de sin egen dialekt og fortidsformen av verb, gjerne med ordet «liksom». Når de snakker i rollen, endrer de stemmen og bruker en annen språkform enn den de bruker til daglig. Det å kunne oppfatte og bruke disse lekesignalene blir en viktig del av barns språkbrukskompetanse. I rolleleken skaper barna en fantasiverden, en fortelling som de dikter i fellesskap samtidig som de danner seg indre bilder av det de snakker om. På den måten legger rollelek et godt grunnlag for utvikling av tekstkompetanse.

Rollelek fremmer barnas evne til å se noe fra den andres ståsted, samt evnen til å holde fast ved et samtaleemne. For at leken ikke skal bli ødelagt, må barna ta språklig initiativ, og de må høre etter og gi respons på det de andre sier.

Personalet i barnehagen kan legge til rette for rollelek ved å lage egne lekekroker, med for eksempel postkontor, butikk, sykehus, lege, familie osv. Ikke alle barn fungerer godt i rollelek, kanskje mestrer de ikke de språklige lekesignalene og derfor ikke forstår hva leken går ut på. Det blir viktig for personalet å hjelpe disse barna inn i leken – uten å overta eller ødelegge den leken som er i gang. Voksne kan også gi impulser til rolleleken gjennom ulike former for dramalek (for eksempel bordteater).

Utforsking av skriftspråket

Barnehagen skal fremme barnas lese- og skriveutvikling gjennom en rekke aktiviteter som kan føre til at en del barn løser skriftspråkkoden allerede i førskolealderen. Når barna begynner å utforske skriftspråket og skrive selv, er det viktig at personalet ser dette og gir skrivingen verdi. De voksne må være skrivemodeller. Barna skaper tekst og de voksne skriver ned (PC, ark – store og små). De voksne skriver huskelapper/handlelapper/innbydelser/oppslag osv. sammen med barna, og skriver sakte, sier lydene høyt, drar ordene sammen, gjentar ordene/setningene sakte osv., for å modellere staving og skriving. Kanskje vil barna etter hvert være aktivt med. Personalet må være nøye med å bruke lyden (for eksempel /k/), ikke bokstavnavnet (kå) når de skriver for og med barn. Dette gir dem grunnlag for å oppdage sammenhengen mellom språklyder og bokstavene som symboler for dem. Når de voksne skal skrive ned barnets navn, må de modellere skrive-prosessen, barna må være med på nedskrivningen. For det er med utgangspunkt i eget navn at mange barn har fått den første forståelsen av sammenhengen mellom språklyd og bokstav. Barna trenger voksne rundt seg som kan være interesserte samtalepartnere om språk, og som inspirerer til skriving og lesing. Det er i barnehagen grunnlaget for lese- og skriveferdigheten blir lagt.

Eksempler på skriftspråkstimulering:

Barnas navn i garderoben, på plassen, ordbilder som inviterer barna til å «lese», god tilgang til papir, blyanter/farger og tilgang til å skrive på PC/lesebrett, hjelpe til å skrive ned det barnet har tegnet, ev. navnet deres, oppmuntre barna til å lekeskrive en tekst, oppmuntre til å skrive bokstaver og tall, lekeskriving, merkelapper på hyller og skuffer, bokstaver og ord tilgjengelig for lek og utforsking, skrive bok - barna dikterer til en voksen.

9.3. Språklig mangfold

Å få være i et flerspråklig barnehagemiljø er en berikelse for alle barna i barnehagen. Det gir bevissthet om at ord på ulike språk benevner det samme fenomenet. Barna får en forståelse av at det er mange måter å uttrykke seg på, både på ulike språk og med ulike dialekter.

Å kunne flere språk er verdifullt. Når barn har annet morsmål enn norsk, eller lærer flere språk samtidig, kan den norskspråklige utviklingen skje langsommere og ha et annet forløp enn for barn som kun lærer norsk. Likevel er det vanlig at barn som lærer flere språk samtidig vil tilegne seg de grunnleggende språklige milepælene i omtrent samme rekkefølge på de ulike språkene. Tempoet vil ofte være langsommere på andre- og tredjespråket.

Flerspråklige barns bakgrunn er forskjellig, og det varierer hvordan barna mestrer den flerspråklige situasjonen. Noen lærer morsmålet først (trinnvis eller suksessiv utvikling), mens andre lærer morsmålet og norsk samtidig (samtidig eller simultan utvikling). I noen familier har foreldrene forskjellige morsmål, og barnet lærer flere språk.

Det er vanlig at flerspråklige barn har et situasjonsavhengig språk, det betyr at de behersker ulike situasjoner og områder bedre på et språk enn et annet. De ulike språkene knyttes til de arenaer hvor språket blir brukt. Det er også vanlig at barn som lærer flere språk blander ord fra ulike språk i en og samme setning. Årsaken til dette er at de ikke har lært å skille de ulike språkene, eller at de ikke kjenner de ulike begrepene på begge/alle språkene.

Utvikling av kommunikative ferdigheter på andrespråket går relativt raskt, mens utvikling av språkferdigheter på det nivået som kreves i skolesammenheng vil ta lengre tid. Det er derfor viktig å starte så tidlig som mulig med utvikling av norsk hos barnehagebarna.

Flerspråklige barns første ytringer på norsk ligner ofte på ord og setninger til yngre barn. Noen flerspråklige barn bruker en del avanserte ord og begreper, selv om de ikke forstår betydningen av vanlige ord og grunnleggende grammatiske prinsipper. Dette kan gjøre det utfordrende å vurdere disse barnas språkferdigheter. Vurderingen kan også vanskeliggjøres av at noen flerspråklige barn går inn i en taus periode når de begynner i barnehagen. Perioden kan være kortvarig, men den kan også vare i flere måneder. Barna kan lære mye norsk, selv om de selv ikke snakker, og de kan forstå store deler av kommunikasjonen.

Hvis flerspråklige barn ikke ser ut til å ha framgang på norsk, kan det noen ganger være vanskelig å avgjøre om den manglende framgangen skyldes språkvansker eller forsinket norskspråklig utvikling. Uansett er det viktig at barnehagen umiddelbart/løpende støtter og styrker barnets språkutvikling og ved behov setter i gang ekstra språkstøtte. Dersom problemene vedvarer og barnehagen mistenker at barnet kan ha spesifikke språkvansker, skal henvisning til relevant instans vurderes i samarbeid med foreldrene.

Forslag til aktiviteter sammen med barna

Å synge sanger, rim og regler på ulike språk bidrar til et allsidig språkmiljø. Det bidrar også til at barn opplever mestring når de er i ferd med å tilegne seg det norske språket. Samarbeid med foreldrene når dere velger ut sanger, det er mange sanger vi kjenner og bruker som også fins på mange andre språk. Fader Jakob er en av klassikerne der.

Noen barnebøker finnes på flere språk, og noen har paralleltekster på norsk. Ved å arbeide med bøker som finnes på forskjellige språk, kan flerspråklige barn få gleden av å forstå fortellinger som er tilpasset deres alder og interesser. De får da utviklet både sitt morsmål og sitt norske språk. Kontakt biblioteket for hjelp til å finne litteratur som passer.

Barn i barnehagealder er ofte opptatt av å telle, og kan de teller til ti på engelsk er de veldig stolte. Å telle på de ulike språkene som er representert i gruppen er gode aktiviteter som ofte engasjerer. Her kan også foreldre bidra.

Personalet kan skape interesse for språkene i barnehagen på ulike måter. Å undre seg sammen med barna rundt hva ulike begreper heter på ulike språk, for deretter å sammen forske og finne ut er spennende. «Hva heter venner på ulike språk?», kan være utgangspunkt for mange undringssamtaler før en når målet.

Det kan være morsomt å finne ut av hvilke språk både barn og voksne i barnehagen kan. Dette kan skape et inkluderende fellesskap med rom for forskjellighet. «Tenk hva vi kan til sammen».

I barnehagen møtes barn med ulike språklig og kulturell tilhørighet. For barn som er i ferd med å lære norsk, vil morsmålet være det språket de uttrykker seg best på. Samtidig kan leken gi god muligheter til å prøve ut nye ord og begreper på norsk. Det å gi barna felles erfaringer kan også inspirere til lek. Det kan være formidling av bøker, fortellinger, felles turer m.m.

Ulike temaer som er aktuelle å jobbe med kan være: meg selv, familien, mat og mattradisjoner, dyr, høytider, sang og musikk, årstider m.m. Barnehagen presenterer barn på en måte som gjør at alle blir anerkjent og synliggjort i barnegruppen. Bruk dukker, spill og annet materiell som har barn med ulik hudfarge. Snakk om kroppsdelene, klær bøker som er gjenkjennelig for barna. Snakk om følelser, glad, sint, sur, trist, blid osv. Samarbeid med foreldre om deres tradisjoner, og inviter dem gjerne til barnehage for bidra med matlaging og ulike aktiviteter.

9.4. Ordforrådetets betydning for leseforståelse

Barns tidlige ordforråd påvirker barnas leseutvikling og leseforståelse. Ordforrådet ved skolestart var den faktoren, blant en rekke språkvariabler, som best forklarte forskjellen mellom gode og dårlige lesere på 9.trinn (Lyster, 2000). Dette får viktige pedagogiske konsekvenser. Det blir viktig å styrke barns ordforråd i barnehagen og tidlig skolealder. Dette er egentlig «gammelt nytt», men dette er et fokus som ser ut til å ha mistet litt plass i barnehagens og skolens pedagogikk.

Det må jobbes systematisk med over og underbegreper, at man sammenligner, ser likheter og forskjeller og sorterer og deler inn i grupper etter egenskaper og bruksområder/tema.

Resultater fra undersøkelser tyder på at språklig flinke barn har lettere for å knytte og holde på vennskap. Sosial mestring blir vanskeligere jo eldre barna er, dersom de ikke har den nødvendige kommunikasjonskompetanse. Et aktivt fokus på språkstimulering av ordforrådet vil være veldig viktig for barn som kommer fra «språkfattige» miljøer, og her kan barnehage og skole kompensere for svak begrepsstimulering gjennom forebyggende innsats.

Arbeid med å sikre flerkulturelle barn et godt ordforråd er særs viktig. Barnehagen kan jobbe med tema og lage ordbanker med ordforråd en ønsker at barna skal lære.

Ordforrådet hos et tre år gammelt barn med godt ordforråd kan være tre ganger høyere enn hos et barn med et lite ordforråd. Hvis ikke barnehage og skole lykkes med sine forebyggende, språkstimulerende tiltak, vil forskjellen bare øke.

9.5. Språkvansker

En god språkutvikling er grunnleggende for både den kognitive, den sosiale og den emosjonelle utviklingen. Det er derfor viktig at barnehagen tidlig blir oppmerksomme på barn som strever med språket, slik at de kan komme i gang med tidlig hjelp/tiltak. Det er vanlig å regne med at 10 – 15 % av alle førskolebarn har en forsinket språkutvikling, og at 5 – 7 % har spesifikke språkvansker (Espenakk m.flere, 2007).

For disse barna er ikke en «vente og se»-holdning godt nok. En grunnleggende, men situasjonsavhengig språkforståelse vil normalt være etablert ved toårsalder (Hagtvedt, 2002). Forsinkelse når det gjelder språklig forståelse ved to år, er en klar risikofaktor for å utvikle lese- og skrivevansker. Det er vanlig å se på lese- og skrivevansker som et primært språkproblem. Systematisk arbeid med språklig stimulering er den forebyggende innsatsen som har gitt best effekt når det gjelder å forebygge lese- og skrivevansker. I følge Hagtvedt (2002) bør det satses tidlig og kompetent med generell språkstimulering som allmenn forebygging i hjem og barnehage.

9.6. Hvordan språkvansker kommer til uttrykk

Hos små barn er det vanskelig å skille mellom hva som er tegn på en forsinket språkutvikling innen et normalt variasjonsområde versus hva som kan være tegn på spesifikke språkvansker. Likevel er det noen forhold ved språkutviklingen det er viktig å være oppmerksom på. Fagpersoner i barnehagen og foreldre må være oppmerksomme på dette, og observere om barnet har – eller har hatt – ett eller flere av følgende tegn:

- Spedbarnet er stille og har lite babling
- Viser liten interesse for sosialt samspill
- Mangelfull oppmerksomhet overfor språk på alle alderstrinn
- Barnet ikke bruker ettordsytringer ved 1 1/2 års alder
- 2-åringer som har mangelfull språkforståelse
- 3-åringer som ikke produserer ytringer på 3 ord eller mer
- Vansker med å oppfatte beskjeder
- Lite interesse i bøker og i å bli lest for
- Problemer med å lære nye ord og lite ordforråd for alderen
- 4 – 5-åringer som er vanskelige å forstå
- 5-åringer som har lite ordbøyninger og enkel setningsstruktur, som ”gutte gådde ut”
- Leker gjerne med yngre barn

Tegn på språkvansker kan komme til uttrykk på mange måter, og de berører både språklige ferdigheter og barnets adferd. Erfaring viser at barn med språkvansker kan bli misforstått av andre eller oppfattet som vrang, fordi de vegrer seg når de blir bedt om å forklare seg språklig. Foruten vegring kan en også observere umoden adferd, konsentrasjonsvansker og sjenanse. Sosiale tilpasningsvansker kan også representere et problem.

9.7. Forebygging av språkvansker

Vanligvis er det slik at barn med moderate språkvansker, det vil si barn som hovedsakelig har vansker med å produsere språk, har mindre problemer med å forstå språk. De mestrer vanligvis dagliglivet greit med sine problemer dersom forholdene rundt barnet tilrettelegges på en god måte. Mange av disse barna vil også «vokse» språkvanskene av seg, men likevel kan noen av dem slite med lese- og skrivevansker.

For barn med store språkvansker derimot, kreves det mer omfattende individuell tilrettelegging for at de kan delta i samfunnet. Vanskene hos disse barna vil ofte vedvare livet ut. Det er imidlertid viktig å fremheve at barn som strever både med å forstå og med å uttrykke språk, også utvikler seg i forhold til sine egne ferdigheter på lik linje med andre barn. Men det vil være vanskelig å ta igjen forsinkelsen i forhold til jevnaldrende, men ikke umulig.

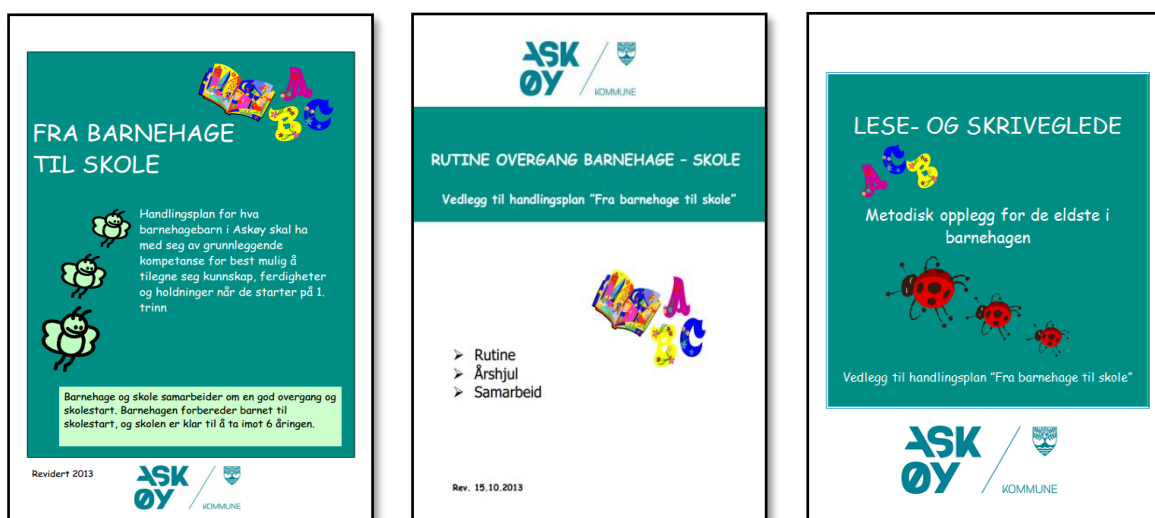
Tidlig identifisering av språkforsinkelser og god tilrettelagt opplæring i barnehage og skole gir den beste prognosen for positiv utvikling. Mestring og utnyttelse av barnas ressurser og interesser vil være av avgjørende betydning for å kunne fremme positiv utvikling, inkludering og livskvalitet.

9.8. Overgangen barnehage – skole

«De eldste barna skal få mulighet til å glede seg til å begynne på skolen og oppleve at det er en sammenheng mellom barnehagen og skolen. Barnehagen skal legge til rette for at de eldste barna har med seg erfaringer, kunnskaper og ferdigheter som kan gi dem et godt grunnlag og motivasjon for å begynne på skolen. Barnehagen skal bidra til at barna kan avslutte barnehagetiden på en god måte og møte skolen med nysgjerrighet og tro på egne evner. Barna skal få bli kjent med hva som skjer i skolen og skolefritidsordningen» (Rammeplan 2017)

Overgang mellom barnehage og skole er i senere forskning fremhevet som en av de kritiske punktene i forhold til barnas opplæringsløp. Mål og tiltak i forhold til dette er ivarettatt i handlingsplan «fra barnehage til skole», «Rutiner for overgang barnehage-skole» og i metodeheftet «Lese og skriveglede».

Planene er tilgjengelig i kvalitetssystemet, Compilo. Reviderte utgaver legges i Compilo.

10. Aktuelle lenker til nettressurser og litteratur:

<https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bokmal2017.pdf> Rammeplan for barnehagen 2017.

<https://www.uis.no/nb/lesesenteret/sprakarbeid-i-barnehagen> mange gode ideer, filmer m.m. til språkarbeid og inspirasjon i barnehagene. Her er også lister over gode og relevante bøker å bruke i barnehagen og for foreldre

[Språkløyper](#) - er en nasjonal strategi som skal styrke norske elevers språk, lesing og skriving. Her er gode og konkrete opplegg en kan bruke i barnehagen Lesesenteret i Stavanger har fått ansvar for å drive denne viktige strategien.

[Tema morsmål](#) - Barnehagesidene, med ordbøker, bildetema med bilder/ord og uttale av ord, fortellinger på mange språk og mange ressurser til bruk i det flerspråklige arbeidet og synliggjøring av morsmål

[NAFO – Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring \(oslomet.no\)](#) med informasjon, filmer, prosjekter, ideer m.m. om flerkulturelt arbeid i barnehagen.

[Temahefte om språkmiljø og språkstimulering i barnehagen](#)

[Temahefte om språklig og kulturelt mangfold](#)

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/1.-sprakstimulering/eksempler/#spraklig-bevissthet-og-sprakstimulering> Språk i barnehagen – mye mer enn bare prat.

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/stottemateriell-til-rammeplanen/sprak-i-barnehagen--mye-mer-enn-bare-prat/1.-sprakstimulering/eksempler/#spraklig-bevissthet-og-sprakstimulering> Snakkepakken – språkverktøyet fro hjem, barnehage og skole.

[Skjema for egenvurdering - PDF Gratis nedlasting \(docplayer.me\)](#) Skjema for egenvurdering, kartlegging av språkmiljø.